

Neoliberal Kalkınma Yaklaşımlarında Dış Yardımın Rolü ve Etkisi

The Role and Impact of Foreign Aid in Neoliberal Development

Yahya Gülseven¹

ÖZ

Dış yardımların yoksul ülkelerde kalkınma ve ekonomik büyümeye etkisi, akademik çevrelerde uzun yıllardır süregelen bir tartışma konusudur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin ilk yıllarından günümüze kadar, dış yardımların kalkınma ve ekonomik büyümeye etkisini değerlendiren birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. Kalkınma iktisadı, uluslararası ilişkiler ve sosyoloji gibi pek çok farklı disiplinden gelen akademisyenlerin yürüttüğü bu araştırmaların sonuçları üzerinden yürüyen dış yardımın etkinliği tartışmalarında hala bir uzlaşma sağlanamamış; dış yardımların etkinliği konusunda bir fikir birliği oluşmamıştır. Dış yardıma yönelik eleştiriler, Bağımlılık Teorisi başta olmak üzere genellikle Marksist/eleştirel yaklaşımlar ile ilişkilendiriliyor olmasına rağmen, neoliberal düşünce de dış yardımlara sert eleştiriler yöneltmiştir. Ancak, dış yardımların fayda ve önemini sorgulayan neoliberal eleştirilere rağmen, yoksul ülkelere sağlanan dış yardımların miktarı ve kapsamı Batılı donör ülkelerde 1980’li yıllardan itibaren neoliberalizmin yükselişinden sonra da artarak devam etmiştir. Neoliberal kalkınma yaklaşımlarının, serbest piyasa mekanizmalarının yoksulluğun tek ve en verimli çözümü olduğuna dair sorgusuz inançlarına dayanan dış yardım karşıtı görüşlerine rağmen, geçtiğimiz 50 yıl boyunca resmi kalkınma yardımlarının sürekli artması ve rekorlar kırması şaşırtıcıdır. Eğer dış yardım serbest piyasaya bir müdahale ise, miktarı ve kapsamı giderek artan dış yardımlar neoliberal kalkınma anlayışının temel ilkelerinden bir uzaklaşma anlamına mı gelmektedir? Yoksa neoliberal kalkınma yaklaşımlarının dış yardımlara bakışında küresel ekonominin değişen şartları altında bir değişim mi söz konusudur? Bu çalışmanın amacı neoliberal kalkınma literatürünün dış yardıma ilişkin söylemlerini ve neoliberal kalkınma reçetelerini benimseyen donörlerin dış yardım uygulamalarını analiz ederek, neoliberal kalkınma yaklaşımlarının dış yardıma bakış açısındaki değişim ve sürekliliği incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Dış yardım, Kalkınma, Küresel değer zincirleri, Neoliberalizm, OECD

Jel Sınıflaması: F35, F59, O10

¹Dr., Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Ankara, Türkiye

Sorumlu yazar /

Corresponding author: Yahya Gülseven

E-posta / E-mail: y.gulseven@tika.gov.tr

Başvuru / Submitted : 31.05.2024

Revizyon Talebi /
Revision Requested : 08.07.2024

Son Revizyon /
Last Revision Received : 12.07.2024

Kabul / Accepted : 13.07.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution - NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

ABSTRACT

The impact of foreign aid on development and economic growth in poor countries has been a subject of academic debate for many years. From the first years of the post-World War II period until today, many studies have been conducted to evaluate the impact of foreign aid on development and economic growth. In discussions on the effectiveness of foreign aid, which are based on the results of these studies conducted by academics from many different disciplines, such as development economics, international relations, and sociology, no consensus has not been formed on the effectiveness of foreign aid. Although criticisms of foreign aid are generally associated with Marxist/critical approaches, especially Dependency Theory, neoliberal thought has also directed harsh criticism at foreign aid. However, despite neoliberal criticism questioning the usefulness and importance of foreign aid, the amount and scope of foreign aid provided to poor countries has continued to increase since the rise of neoliberalism in Western donor countries since the 1980s. Surprisingly, despite the anti-foreign aid views of neoliberal development approaches based on their unquestioning belief that free market mechanisms are the only and most efficient solution to poverty, official development aid has constantly increased and broken records over the past 50 years. If foreign aid is an intervention in the free market, does an increase in the amount and scope of foreign aid mean a move away from the basic principles of the neoliberal development approach? Or is there a change in neoliberal development approaches to foreign aid under the changing conditions of the global economy? The aim of this study is to examine the change and continuity in the perspective of neoliberal development approaches to foreign aid by analysing the discourses of neoliberal development literature on foreign aid and the foreign aid practises of donors that adopt neoliberal development prescriptions.

Keywords: Foreign aid, Development, Global value chains, Neoliberalism, OECD

Jel Classification: F35, F59, O10

EXTENDED ABSTRACT

Neoliberal development paradigms have long been associated with advocating for the primacy of free market principles and trade liberalisation as engines of economic growth and development in developing countries. Central to this ideology is the critique of foreign aid, which is often deemed to foster dependency and hinder progress. However, an intriguing paradox emerges when one scrutinises the actual practises within neoliberal frameworks. Despite rhetoric against foreign aid, approaches such as Aid for Trade and Global Value Chains underscore the pivotal role of aid in fostering trade and enabling participation in global markets.

This study explores this paradox by examining the discrepancy between the discourse and the practical use of foreign aid within neoliberal development approaches. Neoliberal development approaches have consistently criticised foreign aid on several grounds. First, aid dependency theory posits that continuous inflows of aid create reliance on aid, thus inhibiting self-sufficiency and sustainable development. Second, aid has been accused of perpetuating a cycle of poverty by distorting local markets and disincentivizing domestic entrepreneurship and investment. Finally, Neoliberalism's emphasis on individual responsibility and market efficiency suggests that aid undermines these principles by fostering a culture of entitlement and handouts.

Aid creates dependency, hinders development, and should be eliminated. However, OECD data indicate that despite the rise of neoliberalism since the 1980s, foreign aid has continued to increase and has reached record levels in recent years. This discrepancy between the rhetoric surrounding neoliberal development approaches and their implementation highlights that foreign aid has not been phased out as advocated. Contrary to the discourse against foreign aid, the scope and amount of aid have significantly increased in the implementation of neoliberal development approaches. Rather than eliminating foreign aid, approaches such as Aid for Trade and Global Value Chains emphasise the necessity of foreign aid to enable poor countries to benefit from global trade and free market

opportunities. Neoliberal development approaches have increasingly utilised foreign aid as a tool to facilitate trade in aid-recipient countries and integrate them into global value chains. Aid for Trade initiatives, for instance, aim to enhance the trade capacity and infrastructure of developing countries, thereby enabling them to participate more effectively in international trade. Similarly, the Global Value Chains approach recognises the importance of aid in upgrading production capabilities in poor countries and enhancing their competitiveness in global markets. These approaches acknowledge the structural barriers faced by developing countries and advocate targeted aid interventions to address these challenges. Paradoxical use of aid within neoliberal frameworks reflects a pragmatic acknowledgement of the limitations of market-led development strategies. While neoliberal rhetoric emphasises the virtues of self-reliance and market efficiency, but the realities of global economic dynamics necessitate a more nuanced approach. When strategically deployed, foreign aid can address market failures, alleviate structural constraints, and catalyse inclusive growth. Moreover, aid for trade initiatives aligns with neoliberal goals by promoting market access and enhancing export competitiveness, thereby facilitating the integration of developing countries into the global economy. The paradox of neoliberal development, where foreign aid is criticised in rhetoric but used in practise to foster trade and free-market mechanisms, highlights the complex interplay between ideology and pragmatism in development discourse.

While neoliberalism's emphasis on market-led solutions remains influential, the pragmatic utilisation of aid underscores the need for flexibility and adaptation in responding to the diverse challenges of development. The discrepancy between neoliberal discourse and aid utilisation underscores the inherent tensions within development paradigms. Neoliberalism espouses a minimalist role for the state and emphasises individual agency; however, the practical realities of development often require state intervention and collective action. Similarly, while foreign aid has been critiqued ideologically, its instrumental role in fostering trade and market mechanisms cannot be ignored. Navigating these contradictions requires a pragmatic approach that balances ideological commitments with the imperatives of development effectiveness and poverty reduction.

1. Giriş

Dış yardımların, yoksul ülkelerde kalkınma ve ekonomik büyümeye etkisi, akademik çevrelerde uzun yıllardır süregelen bir tartışma konusudur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin başlarından günümüze kadar, bu konuda çok sayıda araştırma gerçekleştirilmiştir. Kalkınma iktisadı başta olmak üzere pek çok farklı disiplinden gelen akademisyenlerin yürüttüğü bu araştırmaların sonuçları üzerinden yürüyen dış yardımın etkinliği tartışmalarında uzlaşa sağlanamamış ve dış yardımların etkinliği konusunda bir fikir birliği oluşturulamamıştır.

Dış yardımların kalkınma ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen literatür, çoğunlukla çelişkili bulgular ortaya koymaktadır. Bazı çalışmalar, dış yardımların eğitim, sağlık hizmetleri ve altyapı projeleri gibi alanlara yatırım yaparak ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini öne sürerken, bazı çalışmalar ise yardımın yoksul ülkelerin ekonomilerinde bozulmalara neden olabileceği, bağımlılık yaratabileceğini, hatta kalkınma ve ekonomik büyüme önünde engel olabileceği sonucuna varmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dış yardıma yönelik eleştiriler çoğunlukla Eleştirel/Marksist yaklaşımlardan gelmiştir. Bu yaklaşımlar, genel olarak dış yardımın temelde kapitalist sömürüyü desteklemek ve merkez ülkelerin çıkarlarını korumak amacıyla bir araç olarak kullanıldığını savunurlar. Bu bakış açısından dış yardımın gizli amacı, yoksul ülkelerdeki sınıf ilişkilerini yeniden

üretmek ve emperyalist hegemonyayı sürdürmektir. Örneğin, 1960'lı yıllardan itibaren, Bağımlılık Teorisi'yle ilişkilendirilen eleştirel yaklaşımlar dış yardıma sert eleştiriler yöneltmişlerdir. Bağımlılık teorisyenleri, dış yardımın varlığını, yardım veren merkez ülkelerin yardım alan çevre ülkeleri sömürdüğü bir ikili dünya içinde anlamak gerektiğini savunmuşlardır. Bağımlılık Teorisi'ne göre dış yardım, çevre ülkelerin bağımlılığını derinleştirme, ekonomik bağımsızlıklarını zayıflatma ve merkez-çevre ülkeleri arasında eşitsiz ilişkileri sürdürmede kullanılan pek çok araçtan biridir.

Bu perspektiften hareketle yapılan ilk çalışmalardan biri Teresa Hayter'in 1971'de yayımlanan "Emperyalizm olarak Yardım" (Aid as Imperialism) adlı çalışmasıdır. Hayter'e (1971) göre dış yardımlar gelişmekte olan ülkelerde bağımlı bir sınıfın oluşmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunur ve bu bağımlı sınıf, emperyalist çıkarları korumak için çalışan bir yapı oluşturur. Yine aynı dönemde, Szentes (1976) dış yardımın aslında gelişmekte olan ülkeleri küresel ekonomik sisteme entegre ederek bağımsızlığın tamamen kaybedilmesine yol açtığını ve gelişmekte olan ülkelerin sömürülmesine hizmet eden bir araç olduğu öne sürmüştür. Benzer bir biçimde, Frank'ın (1973) ABD'nin Latin Amerika'ya yardımlarını analiz eden çalışması da dış yardımın Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika'nın zenginliklerine erişimini sağlayan bir araç olduğu sonucuna varmıştır.

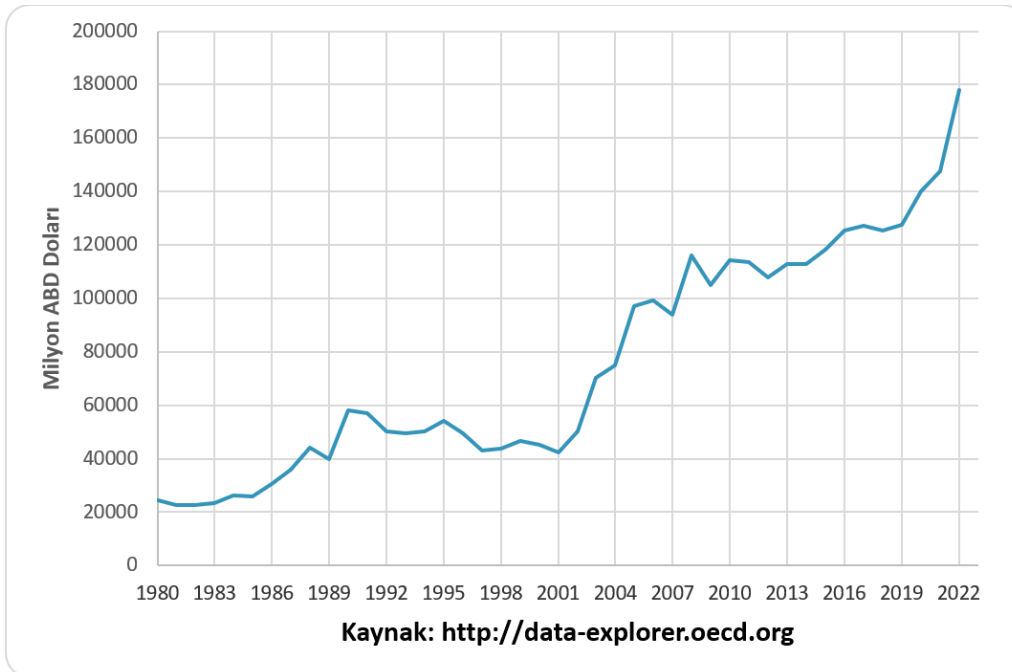
Dış yardıma yönelik eleştiriler genellikle Marksist/eleştirel yaklaşımlar ile ilişkilendiriliyor olmasına rağmen, neoliberal düşünce de dış yardımlara oldukça sert eleştiriler yöneltmiştir. Aslında dış yardımın neoliberal eleştirisi, neoliberalizmin yükselişe geçtiği 1980'li yılların öncesine uzanmaktadır. 1970'lerin başlarına kadar uzanan bir geçmişi olan bu eleştiriler, ilk olarak iktisatçı Peter Bauer'in çalışmalarında kendini göstermiştir. Bauer (1972) dış yardımın alıcı ülkelerdeki yerel ekonomik aktörleri pasifleştirdiğini ve yerel girişimciliği engellediğini öne sürmüştür. Bauer'e göre bu durum, uzun vadede sürdürülebilir kalkınmayı engellemekte ve alıcı ülkelerin dış yardıma bağımlılığını artırmaktadır. Ayrıca, dış yardım yerel ekonomik yapıları zayıflatarak kamu sektörünün verimsizliğini teşvik etmekte ve ekonomik kalkınmayı engellemektedir (Bauer 1972, s. 95).

Dış yardıma yönelik eleştirileri birbirine tamamen zıt bakış açılarına dayansa da, neoliberal ve Marksist/eleştirel yaklaşımların dış yardım eleştirileri arasında örtüşen noktalar da bulunmaktadır. Öncelikle, her iki eleştiri de dış yardımın bağımlılık yarattığını savunur. Neoliberal yaklaşım, dış yardımın alıcı ülkelerde bağımlılığını artırdığını ve uzun vadeli kalkınma yerine geçici çözümleri teşvik ettiğini vurgular. Marksist/eleştirel yaklaşımlar da dış yardımın alıcı ülkeleri merkez ülkelerin ekonomik ve siyasi kontrolü altında tutmak için bir araç olarak kullandığını iddia eder ve bu durumun bağımlılığını artırdığını belirtir. Ayrıca her iki eleştiri de dış yardımın alıcı ülkelerdeki yerel ekonomik yapıları zayıflattığını öne sürer. Neoliberal yaklaşım, dış yardımın yerel girişimciliği engellediğini ve kamu sektörünün verimsizliğini teşvik ettiğini savunur. Marksist/eleştirel yaklaşımlar da dış yardımın yerel ekonomik aktörleri pasifleştirdiğini ve yerel üretimi zayıflattığını iddia eder.

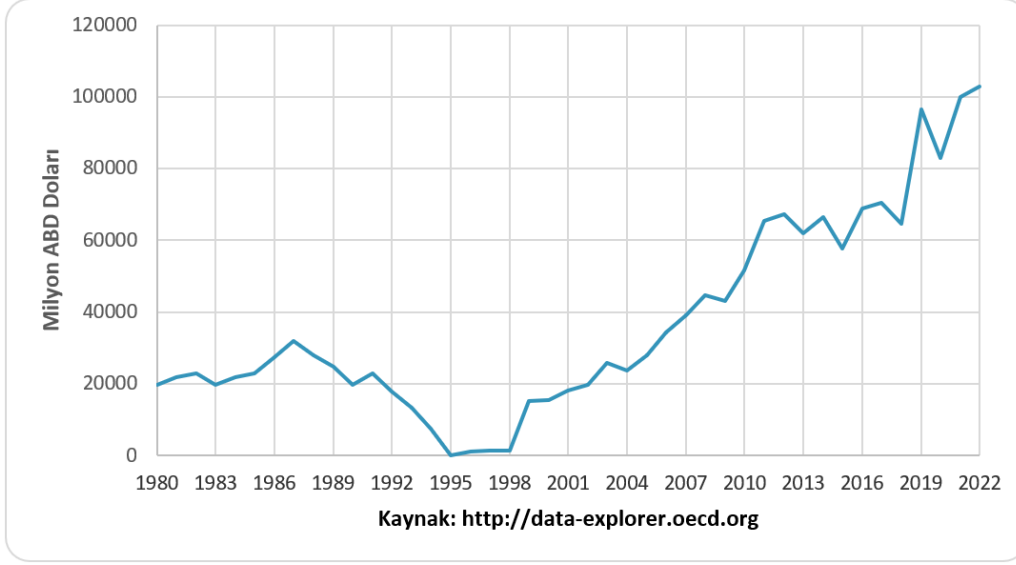
Neoliberal eleştirmenlerin yardıma son verme çağrılarına rağmen, Batılı donör ülkelerde neoliberal kalkınma yaklaşımları üzerinde bir uzlaşımın olduğu 1980'li yıllardan itibaren yardım miktarı sürekli artış göstermiştir (OECD, 2023a). Şekil 1 ve Şekil 2'de yer alan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) resmi kalkınma yardımı rakamları, 1980'li yıllardan itibaren günümüze kadar OECD Kalkınma Yardımı Komitesi üyesi donör ülkeler ve uluslararası kuruluşlarca sağlanan resmi kalkınma yardımlarının son yıllarda rekor seviyelere ulaştığını göstermektedir. Koşullu yardımlar, 1980'ler ve 1990'lar boyunca donör ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin yapısal uyum programlarını uygulamalarını teşvik etmek için kullandığı en önemli araçlardan biri olmuştur. Neoliberalizmin yardım karşıtı söylemi göz önüne alındığında, başta ABD olmak üzere

neoliberal kalkınma yaklaşımını benimseyen Batılı donör ülkelerin uygulamada yardım yapmaya devam etmesi, hatta dış yardım miktarlarını kademeli olarak artırıp 2022 yılında tüm zamanların en yüksek yardım miktarına ulaşması açıklanması gereken bir çelişkidir. Neoliberal kalkınma anlayışını benimseyen donörlerin, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, bölgesel çatışmaların artması, insani krizlerin derinleşmesi ve ekonomik krizlerin yaygınlaşması gibi nedenlerle dış yardım mekanizmalarını daha fazla devreye sokmak zorunda kaldığı söylenebilir. Ancak neoliberal yaklaşımın temel varsayımı piyasa mekanizmalarının, başta yoksulluk olmak üzere, her türlü sosyal ve ekonomik sorunun çözümünde en etkili araç olduğudur. Sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde piyasa mekanizmalarına duyulan aşırı güven uygulamaya yansıtılmamış, 1990'lardan bu yana süregelen ekonomik ve insani krizlerin çözümünde piyasa odaklı yaklaşımlara kıyasla dış yardım daha ön planda olmuştur. Neoliberalizm, serbest piyasa ekonomisinin rekabetçi yapısının, ekonomik büyümeyi ve refahı teşvik edeceğini savunmaktadır. Ancak, pratikte, küresel çapta yaşanan krizlerde piyasa mekanizmalarının yeterli çözüm sunamadığı ve hatta bazen krizleri derinleştirebildiği gözlemlenmektedir. Örneğin, 2008 küresel ekonomik krizi sırasında, finansal piyasaların serbest bırakılması ve düzenlemelerin gevşetilmesi politikaları, krizin yayılmasını hızlandırmış ve ekonomik dengesizlikleri artırmıştır. Piyasa mekanizmalarının işlevsiz kalabileceği ve hatta sorunları derinleştirebileceği görülmüştür. OECD Kalkınma Yardımı Komitesi üyesi donör ülkelerin krizlerle başa çıkmak için piyasa odaklı yaklaşımlar yerine dış yardımlara yönelmesi, neoliberalizmin temel tezleriyle çelişmektedir.

Şekil 1. OECD Kalkınma Yardımı Komitesi Üyesi Donör Ülkeler Tarafından Gelişmekte Olan Ülkelere Sağlanan Toplam Resmi Kalkınma Yardımları (1980-2022)

Şekil 2. Uluslararası Kuruluşlar Tarafından Gelişmekte Olan Ükelere Sağlanan Toplam Resmi Kalkınma Yardımları (1980-2022)

2. Amaç ve Yöntem

Bu çalışma neoliberal kalkınma literatürünün dış yardımlara teorik yaklaşımı ile neoliberal kalkınma yaklaşımını benimseyen donör ülke ve uluslararası kuruluşların dış yardım uygulamalarını analiz ederek, teori ve uygulamalar arasındaki tutarlılık ve çelişkilere odaklanmaktadır. Burada amaç, neoliberalizmin küresel ölçekte yükselişe geçtiği 1980’li yıllardan günümüze kadar neoliberal kalkınma yaklaşımlarının dış yardımlara bakış açısındaki değişim ve sürekliliği incelemektir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak dış yardım karşıtı olan neoliberal kalkınma literatürünün söylem ve argümanları değerlendirilmiştir. Sonrasında, 1980’li yıllardan itibaren neoliberal kalkınma reçetelerini takip eden donör kuruluşların geliştirmekte olan ülkelere sağladığı yardımların miktarları ve bu yardımların çalışmamızda ele alınan sektörler için dağılımı OECD Kalkınma Yardımı Komitesi tarafından yayınlanan resmi kalkınma yardımı verileri esas alınarak analiz edilmiştir.

OECD Kalkınma Yardımı Komitesi, OECD’nin bünyesinde bulunan ve geliştirmekte olan ülkelere donör ülkeler tarafından sağlanan kalkınma yardımlarını koordine etmekle görevli bir kuruluştur. Bu komite, üye ülkeler arasında kalkınma politikalarını ve yardım stratejilerini tartışır, koordinasyon sağlar ve en iyi uygulamaları belirler. Aynı zamanda dünya genelinde tüm donör ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan yardımları her yıl düzenli olarak raporlamaktadır. Çalışmamızda, “neoliberal kalkınma reçetelerini takip eden donörler” ifadesi, OECD Kalkınma Yardımı Komitesi üyesi ülkeler ile Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşları kapsamaktadır. Burada kastedilen, OECD Kalkınma Yardımı Komitesi üyesi tüm Batılı ülkelerin neoliberalizmi benimsemiş olduğu değildir. OECD Kalkınma Yardımı Komitesi üyesi donörler arasında çeşitli politik ve ekonomik sistemlere sahip olan ülkeler bulunmaktadır. Bazı ülkeler daha liberal ekonomik politikalar izlerken, diğerleri daha kapsayıcı veya sosyal devlet politikalarını tercih edebilirler. Ancak OECD Kalkınma Yardımı Komitesi üyesi ülkeler arasında ideolojik çeşitlilik bulunmasına rağmen, 1980’li yıllardan itibaren neoliberal kalkınma yaklaşımları üzerinde genel bir uzlaşma oluştuğunu söylemek mümkündür. Özellikle Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kuruluşlar ile Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya ve Fransa gibi DAC üyesi önde gelen donör ülkeler,

neoliberal kalkınma reçetelerini desteklemeye ve uygulamaya devam etmektedir. Bu noktada, 1980’li yıllardan günümüze kadar uluslararası dış yardım uygulamalarının neoliberal kalkınma reçeteleri doğrultusunda şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

3. Literatür Taraması: “Dış Yardım İşe Yarar mı?”

Dış yardımların yoksul ülkelerde kalkınma ve ekonomik büyümeye etkisi üzerine yapılan akademik çalışmalar genellikle nicel analiz yöntemlerini kullanmıştır. Nicel verilere dayalı analizler dış yardım verileri üzerinden, dış yardımlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik çalışmaları içermektedir. Nicel dış yardım analizleri, ekonomik büyümenin kalkınmanın en temel göstergesi olduğu varsayımına dayanır ve dış yardım ile kalkınma arasındaki ilişkiyi, yardım alan ülkelerdeki gayrisafi milli hasıla, yatırım, tasarruf, dış borç oranları gibi değişkenler üzerinden ölçmeye çalışır. Dış yardımın etkinliği, ekonomik büyüme hızı, işsizlik oranı, enflasyon oranı gibi ekonomik göstergelerle ilişkilendirilir.

Dış yardımların kalkınma ve ekonomik büyümeye etkisini incelemek için kullanılan nicel modeller genellikle regresyon analizi, panel veri analizi ve vektör otoregresyon modellerini içermektedir (Glennie ve Sumner 2016, s. 52). Bu modeller farklı ekonomik değişkenlerle dış yardım arasındaki ilişkiyi istatistiksel olarak açıklamak ve dış yardımların ekonomik büyümeye etkisini ölçmek amacıyla kullanılır. Ancak bu nicel modeller, kalkınma gibi çok boyutlu bir kavramı ekonomik büyümeye indirgeme gibi kusurlardan muzdariptir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin başlarından itibaren Batılı gelişmiş ülkelerde kalkınma, genellikle ekonomik büyüme ile özdeşleştirilmiştir. Bu dönemde, ekonomik büyüme, kalkınmanın ana belirleyicisi olarak kabul edilmiş ve ulusal politika hedeflerinin merkezine yerleştirilmiştir (O’Brien ve Williams 2010, s. 311). Sanayileşme, teknolojik ilerleme ve ticaretin canlanması gibi ekonomik göstergeler, bir ülkenin kalkınma seviyesini ölçmede kullanılan temel ölçütler haline gelmiştir. Ancak, bu dar kalkınma paradigması, sosyal ve kültürel boyutları göz ardı etmiştir. Kalkınma, sadece ekonomik büyümeyle sınırlı olmayan, aynı zamanda fırsat eşitliği, insan hakları, çevre ve adalet gibi birçok farklı boyutu içeren çok yönlü bir süreçtir. Dolayısıyla, dış yardımların etkinliğini sadece ekonomik büyüme göstergelerine dayandırmak, dış yardımın kalkınmaya gerçek etkilerini anlamaya yönelik nicel analizlerin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, yardım ve kalkınma arasındaki ilişkiyi ölçerken hangi sektörlere yapılan yardımlara odaklanılması gerektiğine dair de farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar fiziksel altyapı yardımlarına odaklanılmasının önemini vurgularken, diğerleri kurumlara ve sosyal politikalara odaklanmanın daha doğru olduğunu savunmaktadır. Dış yardımların yoksul ülkelerde kalkınma çabalarını ne yönde etkilediği seçilen değişkenlere göre farklılık gösterirken, dış yardımların sürdürülebilir kalkınma üzerindeki uzun vadeli etkisi tartışma konusu olmaya günümüzde de devam etmektedir (Pomerantz 2024, s. 145).

İkinci Dünya Savaşı öncesinde ekonomik analizlerde nadiren kullanılan Ekonomik Büyüme Teorisi (Economic Growth Theory), savaş sonrası dönemde kalkınma çalışmalarının temeli haline gelmiştir. Son elli yılda dış yardımların kalkınmaya etkisi üzerine yapılan akademik çalışmaların büyük bir kısmı, yardımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Hansen ve Tarp (2000) İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dış yardım-kalkınma (ekonomik büyüme) ilişkisini inceleyen akademik literatürün genel olarak üç kuşaktan oluştuğunu öne sürmüşlerdir. İlk kuşak, 1960’lar ve erken 1970’lerde, dış yardımın alıcı ülkelerde tasarruf ve yatırımı artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı varsayımına dayanarak yapılan araştırmalara atıfta bulunur. İkinci kuşak çalışmalar, 1980’ler ve erken 1990’larda, yatırım aracılığıyla dış yardımın ekonomik büyümeye

etkisinin araştırılmasına odaklanmıştır. Üçüncü kuşak ise, 1990'ların ortalarından itibaren ortaya çıkan, yardım alıcı ülkelerde kurumlar ve iktisadi politikalar gibi değişkenler üzerinden yardımın verimliliğini ölçmeye çalışan araştırmalardan oluşmaktadır.

Hansen ve Tarp (2000, ss. 104-115), birinci kuşak çalışmaların genellikle yardımın toplam tasarrufları artırdığı sonucuna vardığını, ikinci kuşak çalışmaların ise çoğunlukla yardım ile yatırım arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna vardıklarını belirtmektedir. 1990'ların ortalarından itibaren ortaya çıkan üçüncü kuşak çalışmalar, yardım-büyüme ilişkisini kurumlar ve ekonomi politikaları açısından ele almıştır. Üçüncü kuşak çalışmalarda, 1980'ler ve 1990'ların neoliberal yapısal uyum stratejilerine uygun olarak, yardımın daha etkili olmasını sağlayacak iktisadi ve siyasi ortama odaklanan bir bakış açısının etkisini görmek mümkündür. Araştırmacılar daha kapsamlı veri setlerine erişim sağlamış ve geleneksel olarak dikkate alınmayan faktörleri de incelemeye başlamışlardır. Bu faktörler arasında, yardımın etkisini belirleyen sosyal yapılar, kurumsal düzenlemeler ve ekonomi politikaların rolü gibi unsurlar bulunmaktadır. Üçüncü kuşak literatür, yardımın etkinliğini artırmak için alıcı ülkelerin piyasa odaklı, neoliberal yapısal uyum politikalarını benimsemesi ve uygulaması gerektiği varsayımına dayanır. Başka bir deyişle, yardımın etkinliği, alıcı ülkelerin neoliberal politikaları doğru bir şekilde uygulamasına bağlıdır. Stockemer, LaMontagne ve Charrette (2011, s. 5) tarafından tanımlanan “koşulluluk literatürü” (conditionality literature), üçüncü kuşak yardım literatürünün bir alt kategorisini ifade eder. Bu literatür, kalkınma yardımının etkinliğini değerlendirirken alıcı ülkelerde belirli koşulların yerine getirilmesini vurgulamaktadır. Genellikle, yardımın verimliliğinin, alıcı ülkelerin belli ekonomik politikaları uygulamasına bağlı olduğunu savunmaktadır. Yani, “koşulluluk literatürüne” göre, yardım ancak alıcı ülkelerin belirli ekonomik düzenlemelere uyması ve küresel ekonomiye yapısal uyumu koşuluyla daha etkili hale gelebilir. Örneğin, serbest piyasa reformu, mali disiplin, ticaret liberalizasyonu uygulanması, bu literatürün vurguladığı koşullardan bazılarıdır. Üçüncü kuşak yardım literatürünün bir alt kategorisi olan koşulluluk literatürü de yardımın hangi koşullar altında işe yaradığına yaptığı vurguya göre kendi içinde üç kategoriye ayrılır: 1) “iyi politika modeli” - yardım, alıcı hükümetin iyi politikalar izlemesi durumunda işe yarar; 2) “ilaç modeli” - yardım, doğru dozda işe yarar ancak dozu çok yüksek veya çok düşükse etkisizdir; 3) “kurumlar modeli” - yardım, doğru devlet kurumları mevcut olduğunda faydalı olabilir (Stockemer, LaMontagne ve Charrette 2011, ss. 3-16).

Bu literatürün önde gelen temsilcilerinden Burnside ve Dollar (2000) yardımın “iyi” maliye, para ve ticaret politikaları uygulayan alıcı ülkelerde olumlu sonuçlar doğurduğu savunmaktadır. Ancak, yardımın iyi politika ortamlarında her zaman işe yaradığı fikri bir dizi çalışma tarafından güçlü bir şekilde reddedilmiştir (Hansen ve Tarp, 2001; Dalgaard, Hansen ve Tarp, 2004; Easterly, Levine ve Roodman, 2004; Roodman, 2007). Bu kuşağa ait farklı araştırmalar, aynı koşullar altında farklı sonuçlar elde etmiştir. Bununla birlikte, koşulluluk politikalarının yardımın büyümeyi teşvik etme potansiyeli olduğu gibi, bazı durumlarda olumsuz sonuçlara da yol açabileceği öne sürülmektedir. Bu durum, yardım-büyüme ilişkisinde henüz uzlaşma sağlanmamış bir tartışma ortamına işaret etmektedir.

Çalışmamızın amacı yıllardır süregelen ve hala üzerinde bir uzlaşma sağlanmamış olan “yardım işe yarar mı?” sorusuna cevap bulmak değildir. Üçüncü Kuşak Yardım Literatürü ve Koşulluluk Literatürü, kalkınma yardımının etkinliğini değerlendirirken çelişkili sonuçlar elde etmiş ve kesin sonuçlara ulaşamamıştır. Konuya ilişkin tartışmalar hala devam etmektedir. Ancak, özellikle 1980'lerde neoliberalizmin yükselişi ile birlikte, dış yardımların etkinliği açısından neoliberal ekonomi politikalarının önemini vurgulaması önemlidir. İlgili dönemde, yardımın etkinliğinin artırılması için yardım alıcı ülkelerin neoliberal yapısal uyum politikalarını etkin biçimde uygulaması

gerektiği savunulmuştur. Özelleştirme, serbest piyasa reformları gibi neoliberal politikalar, yardımın etkinliği açısından önemli değişkenler olarak kabul edilmiş, bu politikaların yardım alan ülkelerde ekonomik büyümeyi teşvik ederek yardımın etkinliğini artıracacağı varsayılmıştır. Koşulluluk literatürü kapsamında yürütülen araştırmalara göre, neoliberal yapısal uyum politikaları dış yardımın etkinliğinin anahtarıdır. Serbest piyasa ekonomisinin kurallarıyla uyumlu olarak uygulanan politikalar, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı teşvik etmektedir. Dolayısıyla, dış yardımın ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkıda bulunabileceği ifade edilse de bu katkı serbest piyasa mekanizmaları ve ticaretin öncelikli olduğu bir hiyerarşide yer alır.

Aslına bakılırsa, dış yardımlar üzerine daha teorik düzeyde yürütülen tartışmalarda neoliberal kalkınma yaklaşımı savunucuları dış yardımların etkinliği ve faydasını tamamen reddetmiş ve dış yardımların ortadan kalkması gerektiğini savunmuşlardır. Neoliberal bakış açısına göre, dış yardımların piyasa bozucu etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce, devletin müdahalesinin piyasa dinamiklerini bozup ekonomik aktörler arasındaki rekabeti zayıflatarak piyasada adaletsizlik oluşturabileceği endişesine dayanmaktadır. Neoliberal kalkınmayı destekleyen akademik ve siyasi çevreler, serbest piyasa ekonomisinin kendi kendini düzenleyebileceği inancıyla, dış yardımların bu doğal dengenin bozulmasına neden olabileceğini savunmaktadır (Jakupc 2018, s. 26).

Son yıllarda, yoksullukla mücadele ve ekonomik büyümeyi sağlamada dış yardıma karşı piyasa odaklı kalkınma yaklaşımlarını çözüm olarak gören çok sayıda çalışma ortaya çıkmıştır. Yardıma karşı olan en popüler eleştirmenlerden Moyo (2010), en fazla sayıda insanı en hızlı şekilde yoksulluktan kurtarmada etkili olacak şeyin özel sektör yatırımları ve rekabeti teşvik eden politikalar olduğunu savunmaktadır. Moyo'ya (2010, ss. 141-142) göre özel sektör yatırımları uzun vadede sürdürülebilir kalkınma için tek çaredir ve dış yardım yoksullukla mücadelede çözümün bir parçası değil, sorunun kendisidir. Moyo (2010, s. 70) özel sektörün ve serbest piyasa ekonomisinin kalkınma için tek çözüm olduğunu savunurken birkaç temel argüman üzerinde durmaktadır. Öncelikle, özel sektör faaliyetleri ekonomik verimliliği artırabilir ve özel sektörün rekabetçi yapısı kaynakların etkin kullanımını sağlar. Dış yardım kaynakları genellikle koşullu veya geçici olabilirken, özel sektör yatırımları daha bağımsız ve uzun vadeli olabilir. Ayrıca, özel sektörün yönetim disiplini ve etkinlik odaklı yaklaşımı, kamu sektörüyle karşılaştırıldığında daha etkili sonuçlar doğurabilir.

Easterly de (2006) dış yardımın genellikle kısa vadeli geçici çözümler getirdiğine, yerel ekonomilere zarar verdiğine ve bağımlılığı artırdığına dikkat çekmektedir. Dış yardım yerine doğrudan yatırımların teşvik edilmesi, yerel girişimciliğin desteklenmesi ve özel sektörün aktif rol alması gibi öneriler sunmaktadır (Easterly 2006, ss. 293-294). Benzer bir biçimde, Deaton (2013) dış yardımın bazı durumlarda etkili olabileceğini kabul etse de, genelde etkisiz ve hatta ekonomiye zarar verici olabileceğini savunmaktadır. Deaton'a (2013, s. 48) göre yoksullukla mücadelede başrolü donör ülkeler ve uluslararası kuruluşlar değil, serbest piyasa aktörleri oynamalıdır. Bir diğer yardım karşıtı Dichter (2003) ise dış yardımın alıcı ülkelerde bağımlılık yarattığını ve yerel ekonomilerin dış yardıma bağımlı hale geldiğini savunmaktadır. Dichter'e (2003, s. 25) göre yardım yerel üreticilerin rekabet gücünü azaltmakta ve uzun vadeli kalkınma potansiyelini tehlikeye atmaktadır.

Genel olarak neoliberal kalkınma literatürü yoksullukla mücadelede kalkınma yardımına alternatif olarak serbest piyasa mekanizmasını desteklemekte ve kalkınmanın tek yolunun piyasa odaklı, gelir yaratıcı çözümler olduğunu ileri sürmektedir. Buradaki temel varsayım, yatırım ve ticaret yoluyla sağlanan ekonomik büyümenin toplumun refahını artıracacağı ve bu artan refahın er ya da geç toplumun yoksul kesimlerinin yaşam koşullarında da iyileştirmeye yol açacağıdır. "Zenginden fakire sızma" (trickle-down) şeklinde tanımlanabilecek olan bu yaklaşım, serbest piyasanın kalkınmanın temel

sorunlarını çözeceğini, serbest piyasaya müdahalenin bir türü olarak dış yardımın ise sürdürülebilir çözümler sunamayacağını iddia etmektedir.

Marksist/eleştirel yaklaşımlar dış yardım karşılığında neoliberal kalkınma yaklaşımlarıyla birleşeler de serbest piyasa mekanizmalarının yoksullukla mücadele ve kalkınmaya destek sağlamada doğru araçlar olduğu fikrine şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Marksist/eleştirel yaklaşımlar açısından serbest piyasa ekonomisi yoksulluk ve eşitsizliğin çaresi değil, sebebidir. Neoliberal kalkınma yaklaşımlarına karşı çıkan eleştirel yaklaşımlar, kapitalizmin işleyişindeki yapısal eşitsizliklerin ve serbest piyasanın yoksulluğun yeniden üretiminde ve derinleşmesinde kritik bir rol oynadığını savunmaktadır. Örneğin Harvey ve Reed (1992) serbest piyasa ekonomisinin yapısal eşitsizlikleri nasıl artırdığını ve yoksulluğun kökenlerini nasıl derinleştirdiğini eleştirel bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır. Benzer bir bakış açısıyla, Wright (1994) yoksulluğun yalnızca kapitalist ekonominin işleyişinin doğal bir sonucu değil, aynı zamanda onun ayrılmaz bir parçası olduğu iddia etmektedir. Wright'a (1994, s. 43) göre serbest piyasa ekonomisinin rekabetçi yapısı işçi sınıfının ücretlerini sürekli düşük tutma eğiliminde olduğundan, yoksulluk kapitalizmin işleyişi açısından gerekli bir koşuldur ve kaçınılmazdır.

4. Neoliberal Kalkınma Yaklaşımlarının Dış Yardım Uygulamaları

1990'larda başlayıp günümüzde geniş bir kabul gören Küresel Değer Zinciri Yaklaşımı ile 2005 yılında Dünya Ticaret Örgütü ve OECD öncülüğünde başlatılan Ticarete Yardım (Aid for Trade) kalkınma yardımı girişimleri, neoliberal kalkınma politikalarının uygulamaya konduğu en önemli iki dış yardım girişimi olarak öne çıkmaktadır. Bu iki küresel ölçekli yardım girişimi, dış yardıma ilkesel olarak karşı çıkan neoliberal kalkınma yaklaşımlarının söylem ve uygulamada ne kadar tutarsız olabileceğinin en somut örnekleridir.

IMF-Dünya Bankası reformlarıyla 1980'ler boyunca genelleşen ve üzerinde ekonomi yönetim modeli olarak küresel düzeyde bir mutabakat oluşan neoliberalizmin piyasa dostu ve devlet karşıtı söylemi, dış yardımların tamamen tasfiyesi ve özel sermaye akımlarının yardımların yerini alması yönünde bir duyarlılık oluşturmuştur. Dünyanın önde gelen donör ülkesi Amerika Birleşik Devletleri'nden Reagan yönetiminin söylem ve politikaları dış yardımın piyasaların işleyişini bozduğu ve özel sektörün gelişimi önünde engel teşkil ettiğini düşünen dış yardım karşıtları için uygun bir ortam yaratmıştır (Thorbecke 2006, s. 37). Neoliberal kalkınma yaklaşımları, genel olarak serbest piyasanın işleyişine müdahale olarak gördüğü dış yardımı eleştirirken, kalkınma ve yoksullukla mücadelede serbest piyasa ekonomileri ve uluslararası ticaretin daha etkili olduğunu savunmaktadır.

Neoliberalizmin “yardım değil, ticaret” (trade not aid) yaklaşımı, kalkınmanın sürdürülebilirliği için dış yardımın yerine ticaretin öne çıkarılmasını ifade eder (Bilzen 2015, s. 42). Tarihsel olarak, “yardım değil, ticaret” yaklaşımı geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasının dış yardım yerine serbest ticaret ve piyasa erişimi ile teşvik edilmesi gerektiği fikrini vurgulamaktadır (Jakupec 2016, s. 50). Neoliberal düşünce okulu, serbest piyasa koşulları ve ticaretin serbestleştirilmesini, uzun vadeli ve sürdürülebilir kalkınmanın anahtarı olarak görmektedir. Aslında “yardım değil ticaret” yaklaşımının kökenleri 1960'lara kadar götürülebilir. 1960'ların ortalarında, UNCTAD'ın kurucu başkanı ve ilk Genel Sekreteri Raul Prebisch'in (1964, s. 3) “ticaret açığı” kavramını ortaya atmasıyla birlikte, geliştirmekte olan ülkelerin dış ticaret dengesizliklerinin sürdürülebilir kalkınma için önemli bir engel oluşturduğu gündeme gelmiştir. Prebisch'in ticaret açığı kavramı, geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik bağımsızlığını sağlamak ve kalkınmalarını teşvik etmek için dış ticaret politikalarının ve

ticaret ilişkilerinin yeniden düşünülmesini önermiştir (Ruiz 2017, s. 62). Bu noktada, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret kapasitelerini artırmaları için ihtiyaç duydukları sermaye mallarını ithal etmeleri için gereken döviz kaynaklarını sağlamada dış yardımların yeterliliği sorgulanmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar kapsamında uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve uluslararası ticareti kolaylaştırıcı uygulamaların yoksul ülkelerin kalkınmasında dış yardımlardan daha etkili sonuçlar doğuracağını savunan yaklaşımların “yardım değil, ticaret” sloganı altında birleştiği söylenebilir (UNCTAD 2009, s. 5).

4.1. “Yardım Değil, Ticaret”ten “Ticarete Yardım”a

Neoliberal yaklaşıma göre, ticaret gelişmekte olan ülkelerin kalkınması için en etkili araçtır. Ancak, ticaretin kalkınmanın itici gücü olduğuna dair kuramsal yaklaşımların uygulamada etkinliği konusunda bazı engeller ortaya çıkmıştır. Çoğu gelişmekte olan ülke, yetersiz ekonomik ve kurumsal altyapısı nedeniyle, uluslararası ticaretin avantajlarından beklendiği kadar faydalanamamış ve uluslararası rekabette yetersiz kalmıştır (OECD 2022; 12-13).

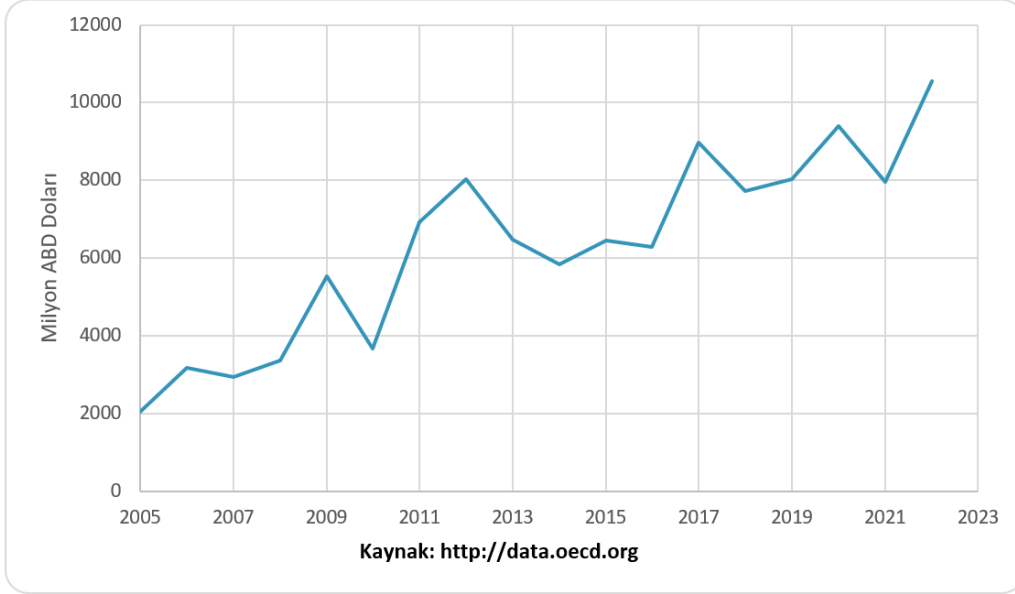
Bu noktada, ticaretin yoksul ülkelerin kalkınmasına doğrudan destek sağlaması için belirli koşulların sağlanması gerekmektedir. Örneğin, altyapı eksiklikleri ticaret kapasitelerini sınırlamakta ve uluslararası ticarete erişimi engellemektedir. Ayrıca, yoksul ülkelerin rekabet gücünü artırmak için teknolojik yeniliklere ve insan sermayesine yatırım yapılması gerekmektedir. Ancak, bu tür yatırımların maliyeti yüksek olmakta, olumlu etkilerini görmek uzun zaman almakta ve çoğu gelişmekte olan ülkenin kapasitesini aşmaktadır (Stiglitz ve Charlton 2013, s. 5). Uluslararası ticaret genellikle gelişmiş ülkelerin lehine olan ticaret anlaşmaları ve kurullarla şekillenmektedir. Bu anlaşmalar, çoğu zaman yoksul ülkelerin rekabet güçlerini azaltmakta ve ticaret kapasitelerini kısıtlamaktadır. Ayrıca, gelişmiş ülkelerin uyguladığı tarifeler, kotalar ve diğer ticaret engelleri, yoksul ülkelerin uluslararası piyasalara erişimini sınırlamaktadır. Ticaretin serbestleştirilmesi, genellikle gelişmiş ülkelerin ve büyük şirketlerin lehine olan ticaret rejimlerinin oluşturulmasına yol açmaktadır (Bernhardt 2014, s. 134).

Gelişmiş donör ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin ticaret kapasitelerini artırma arayışına girmesi sonucunda 2005 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün Hong Kong'da düzenlediği Bakanlar Kurulu toplantısında Ticarete Yardım (Aid for Trade) girişimi başlatılmıştır (OECD 2015, s. 6). Girişim, gelişmekte olan ülkelerin ticaret kapasitelerini artırmayı ve uluslararası ticaret sistemine daha etkin bir şekilde entegre olmalarına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Girişimin mimarlarından olan Dünya Ticaret Örgütü ve OECD, gelişmekte olan ülkelerin ticaret kapasitelerini artırmak ve uluslararası ticaret sistemine daha etkin bir şekilde entegre olmalarına destek olmak için dış yardımın gerekliliğini vurgulamaktadır. Dünya Ticaret Örgütü, “ticaretin milyonlarca insanı yoksulluktan kurtaran bir büyüme motoru olma potansiyeline sahip olduğunu”, ancak “bilgi eksikliği, aşırı bürokrasi, yetersiz finansman, kötü altyapı gibi iç engellerin” bu potansiyeli engellediğini belirtmektedir (WTO 2020, s.136). Bu kapsamda Dünya Ticaret Örgütü, gelişmekte olan ülkelerin ticaret kapasitelerini artırmak için altyapı, teknik yardım ve kurumsal kapasite desteği sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır (WTO 2020, ss. 138-143). Dolayısıyla, yardım ve ticaret arasındaki ilişki yeniden yorumlanmış ve yardımın gelişmekte olan ülkelerin ticaret kapasitelerini artırmada etkin bir rol oynaması gerektiği kabul edilmiştir. Ticarete Yardım kapsamında yapılan altyapı yardımları, ulaşım ağlarının geliştirilmesi, limanların modernizasyonu, enerji altyapısının yenilenmesi gibi fiziksel altyapının geliştirilmesine odaklanmaktadır. Bu yardımların öncelikli amacı, gelişmekte olan ülkelerde ticaretin akışını hızlandırmak ve maliyetleri düşürmek yoluyla küresel ticaretin

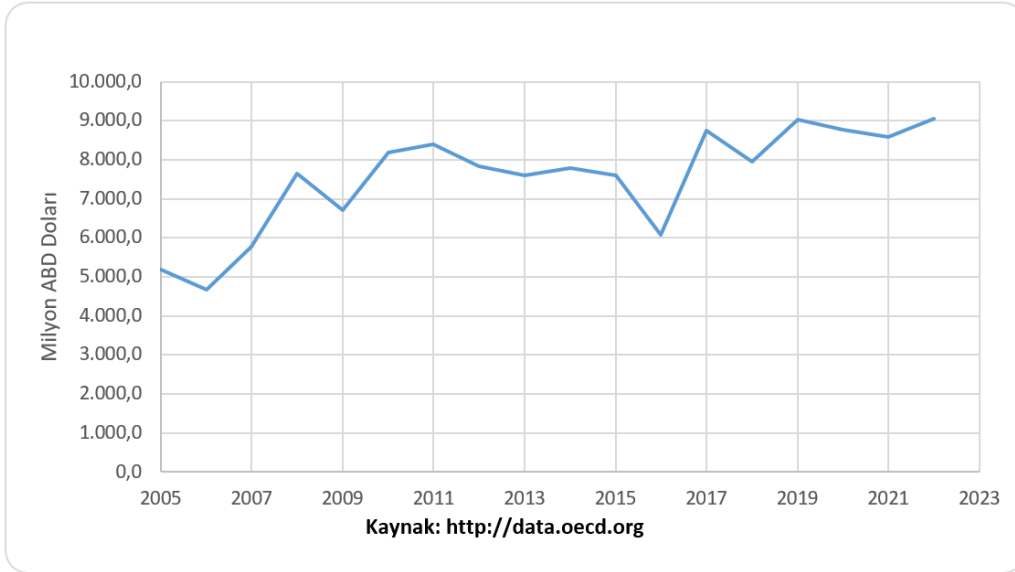
sürdürülebilirliğine ve büyümesine katkı sağlamaktır. Ticarete Yardım çerçevesinde yürütülen kapasite geliştirme yardımları, uluslararası standartlara uyum ve ticaret politikalarının oluşturulması gibi mevzuat desteğini de içermektedir. Ticarete Yardım yalnızca altyapı oluşturmakla sınırlı kalmayıp, eğitim ve teknik destek gibi unsurlarla yoksul ülkelerde daha rekabetçi bir işgücü ve özel sektör oluşturmayı hedeflemektedir. Örneğin, bir ülkenin limanlarının genişletilmesi, sınır geçiş noktalarının modernizasyonu, gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması ve ticaretle ilgili yasal düzenlemelerin iyileştirilmesi gibi projeler, yoksul ülkelerin ticaret kapasitelerini artırabilir ve uluslararası ticarete entegrasyonunu kolaylaştırabilir (OECD 2022, s. 29).

“Yardım değil, ticaret” yaklaşımı, devletin ekonomik faaliyetlere müdahalesini minimize etmeyi ve ticaretin serbestleştirilmesini savunurken, Ticarete Yardım girişimi, yardım yoluyla ticaretin geliştirilmesine destek sağlanması esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda, neoliberal kalkınma yaklaşımları ticaret ve yardım arasındaki ilişkiyi yeniden değerlendirmiş ve yardımın ticaretin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynayabileceğini kabul etmiş gibi görünmektedir. Öte yandan Ticarete Yardım, “yardım değil, ticaret”in temel prensiplerini reddetmemektedir. Ticaretin, uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmanın anahtarı olduğunu ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme ve refahlarını artırmak için en güçlü araçlardan biri olduğunu kabul eder. Ancak, yoksul ülkelere küresel ticaretin imkanlarını değerlendirebilmeleri ve rekabetçi olabilmeleri için altyapı, kurumsal kapasite, insan kaynağı geliştirme gibi alanlarda yardım sağlanması gerektiği düşüncesine dayanır. Ticarete Yardım’ın ortaya çıktığı 2005 yılından bu yana, gelişmekte olan ülkelerin ticaret potansiyellerini artırmak amacıyla ekonomik altyapı ve hizmetler, üretim sektörleri ve ticaret politikaları gibi ana sektörlerde yapılan yardımların arttığı gözlemlenmektedir. 2005 yılından bu yana genel olarak bir artış trendi gösteren ticarete destek amaçlı resmi kalkınma yardımları, özellikle 2008 küresel ekonomik krizi ve daha sonrasında COVID-19 pandemisi ile küresel göç krizi gibi küresel olaylar nedeniyle zaman zaman iniş çıkışlar yaşamıştır. Öncelikle, 2008 küresel ekonomik krizi, ticarete yardımın miktarı üzerinde belirgin bir etki yaratmıştır. Bu dönemde, donör ülkelerin ekonomik sıkıntılarla mücadele etmeleri ticarete destek amaçlı yardımları da etkilemiş, yardım miktarlarında azalmalara neden olmuştur (OECD 2023b, s. 8). Ayrıca, COVID-19 pandemisi dünya genelindeki yardım harcamalarını derinden etkilemiştir. Pandemi sırasında donör ülkeler, sağlık altyapısını güçlendirme ve acil tıbbi yardımlar gibi insani ihtiyaçlara öncelik vermişlerdir (Brown 2021, s. 43). Bu süreçte ticarete yardım, daha az öncelikli bir alan olarak görülmüş ve bu durum, ticarete yönelik yardım projelerine ayrılan kaynakların azalmasına yol açmıştır. Küresel göç krizi gibi diğer önemli küresel olaylar da ticarete yardımı etkileyen faktörler arasındadır. Özellikle mülteci krizleri, donör ülkelerin kaynaklarını mülteci kampları gibi acil insani yardım ihtiyaçlarına yönlendirmelerine neden olmuştur. Ticarete yardım kriz dönemlerinde geri planda kalmış ve ticarete yardım projelerine ayrılan kaynaklarda azalmalar gözlenmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen ticarete destek amaçlı ekonomik altyapı yardımları artış trendi sergilemiştir.

Şekil 3. Uluslararası Kuruluşlar Tarafından Ticarete Yardım Kapsamında Sağlanan Resmi Kalkınma Yardımları (2005-2023)

Şekil 4. OECD Kalkınma Yardımı Komitesi Üyesi Donör Ülkeler Tarafından Ticarete Yardım Kapsamında Sağlanan Resmi Kalkınma Yardımları (2005-2023)

Tablo 1: Ticaret Kapasitesini Artırma Amacıyla OECD Kalkınma Yardımı Komitesi Üyesi Donör Ülkeler Tarafından Gelişmekte Olan Ülkelere Farklı Sektörlerde Sağlanan Toplam Resmi Kalkınma Yardımları (2005-2022, Milyon ABD Doları)

Yıl	Sektörler		
	Ekonomik Altyapı ve Hizmetler	Üretim Sektörleri	Ticaret Politikaları
2005	2.238,80	885,98	188,38
2006	1.962,49	1.380,21	448,24
2007	2.830,31	1.273,17	307,65
2008	2.838,03	1.588,42	314,53
2009	3.142,11	3.006,87	545,56
2010	2.950,24	2.200,56	272,96
2011	2.758,26	2.422,49	464,68
2012	3.204,22	3.000,38	361,76
2013	4.220,25	3.040,72	466,41
2014	2.720,80	1.634,80	134,89
2015	2.784,66	2.419,89	233,42
2016	3.262,17	3.066,39	118,20
2017	4.671,97	4.060,36	242,01
2018	5.805,81	3.406,48	229,40
2019	4.754,46	3.768,48	321,84
2020	5.644,91	4.510,98	329,46
2021	6.540,75	3.461,86	640,40
2022	6.645,83	4.717,51	295,08

Kaynak: <https://stats.oecd.org/>

4.2. Küresel Değer Zinciri Yaklaşımı

Ticarete Yardım'ın yanı sıra, 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ve günümüzde artan bir şekilde dikkat çeken neoliberal kalkınma yardımı yaklaşımlardan biri de "Küresel Değer Zinciri" yaklaşımıdır (Haslam 2012, s. 204). Değer zinciri, bir ürünün veya hizmetin üretim sürecinde eklenen değeri adım adım gösteren bir işlemler ağıdır; küresel değer zinciri ise üretim sürecinin farklı aşamalarının küresel ölçekteki entegrasyonunu ve bu süreçte aktörler arası ilişkileri vurgular (Newman 2012, s.155). Yani, farklı ülkeler arasında mal ve hizmet üretimine ilişkin işlemler ağının dünya genelinde ekonomik ve coğrafi bölgelere yayılmasını ve bu parçalar arasındaki işbirliğini tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Kalkınmaya küresel değer zinciri yaklaşımı, yoksul ülkelerin küresel değer zincirlerine dahil olmasının ekonomik kalkınma için önemli fırsatlar sunduğu varsayımına dayanır. Bu yaklaşım farklı üretim aşamalarının çok sayıda ülke arasında koordinasyonu üzerine odaklanarak, ülkeleri uzmanlık alanlarına göre değer zincirinin daha üst basamaklarında yer almaya teşvik etmektedir. (Barrientos, Gereffi ve Rossi 2011, s. 323).

Son yirmi yılda, Dünya Bankası, OECD gibi uluslararası kuruluşlar ile Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Almanya ülkeler başta olmak üzere neredeyse tüm donörler "kalkınma için değer zinciri yaklaşımı"nın dış yardım uygulamalarına dahil etmişlerdir. Örneğin, Dünya Bankası, yoksul ülkeleri küresel değer zincirlerine entegre etme amacıyla yürütülen kalkınma projelerinin etkinliğini

artırmak amacıyla 180 uzmandan oluşan özel bir ekip kurmuştur. (Taglioni ve Winkler 2016, ss. 16-17). Dünya Bankası küresel değer zincirlerini “verimlilik artışının, istihdam yaratmanın ve yaşam standartlarını yükseltilmenin anahtarı” olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde, OECD Kalkınma Yardımı Komitesi’nin eski başkanı Eric Solheim (2013) değer zincirlerini “kalkınmaya giden yol” olarak tanımlamıştır. Küresel değer zinciri analizi, dış yardım söylem ve politikasının önemli bir parçası haline gelmiştir. Donör ülkeler ve uluslararası kuruluşlar yoksulluk azaltma stratejilerinin temel unsuru olarak kalkınma için değer zinciri yaklaşımına giderek daha fazla odaklanmaktadır.

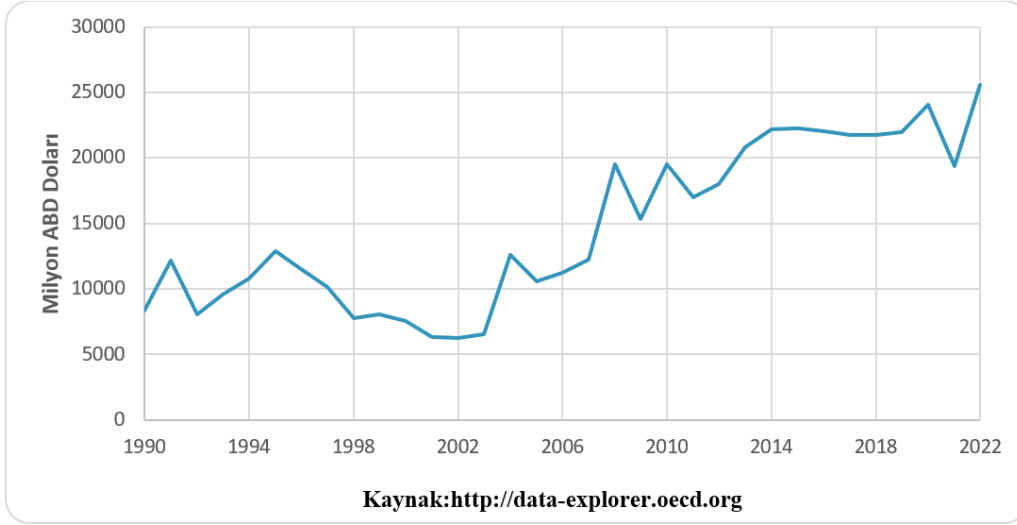
Bu eğilim, küresel değer zincirlerinin bilgi ve teknoloji transferi ile yoksulluğu azaltarak ekonomik büyümeyi, yerel ekonomilerin çeşitlenmesini ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimini teşvik ettiği ve özel sektör gelişimini kolaylaştırdığı varsayımına dayanmaktadır (Neilson 2017, ss. 38-49):

- **Ekonomik Büyüme:** Küresel değer zincirlerine entegre olan yoksul ülkeler, uluslararası ticaret ve yatırım ile bağlantılı hale gelirler. Ürünlerin uluslararası pazarlara açılmasıyla birlikte, işletmelerin büyüme potansiyeli artar ve ekonomi genelinde istihdam ve gelir artışı sağlanır.
- **Yerel Sektörlerin Çeşitlenmesi:** Küresel değer zincirlerine entegre olan yoksul ülkeler, genellikle tek bir endüstri veya sektöre bağımlı olmaktan çıkarlar. Yerel ekonomilerin çeşitlenmesi, ekonomik direnci artırır. Farklı sektörlerde ve endüstrilerde faaliyet gösteren işletmeler, ekonomik krizlere karşı daha dayanıklı hale gelirler.
- **Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretimi:** Küresel değer zincirlerine dahil olan yoksul ülkeler, genellikle düşük katma değerli üretim süreçlerinden daha yüksek katma değerli ürünlerin üretimine geçiş yaparlar. Daha yüksek katma değerli ürünlerin üretimi, yerel işgücünün becerilerinin gelişmesine ve gelir düzeylerinin artmasına imkan sağlar.

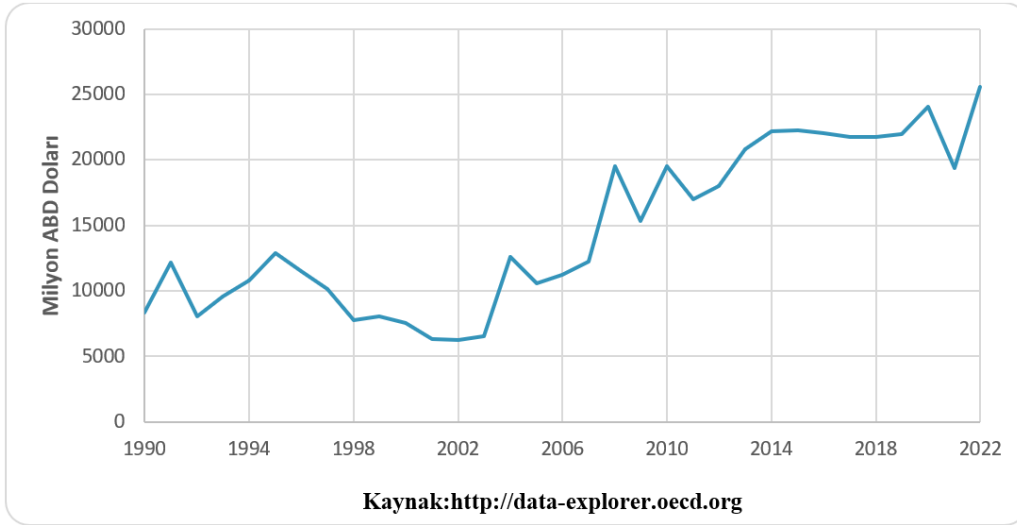
Ancak, küresel değer zincirlerine entegrasyon sürecinin başarılı olması için gelişmekte olan ülkelerde etkin altyapı yatırımları ve işgücü eğitimi gibi alanlarda desteğe ihtiyaç vardır. Bu noktada, dış yardımlar geliştirmekte olan ülkelerin küresel değer zincirlerine dahil olmaları için ihtiyaç duyulan ekonomik altyapı ve mesleki teknik eğitime destek sağlama gibi yeni misyonlar üstlenmiştir (Altenburg, 2007). Bu bağlamda, dış yardımların temel amacı, yerel ekonomilerin çeşitlenmesini ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimini teşvik etmektir. Dış yardım yoluyla sağlanan teknik destek ve finansman, yoksul ülkelerin küresel değer zincirine katılımlarını hızlandıran en önemli faktörlerden biridir. Uluslararası kuruluşlar ve donör ülkeler teknik destek sağlayarak, yoksul ülkelerin üretim süreçlerine entegre olmalarını ve rekabetçi bir şekilde küresel pazarlara erişebilmelerini kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Dış yardımların yeni misyonları arasında, teknoloji transferi, nitelikli bir işgücü için eğitim, altyapı yatırımları ve kurumsal kapasitenin artırılması gibi unsurlar bulunmaktadır.

Anlatılanlar çerçevesinde, dış yardımların rolü önemli bir değişim geçirmiştir. Geleneksel olarak, dış yardımlar çoğunlukla eğitim, sağlık ve temel ihtiyaçlara odaklanmıştır. Ancak, küresel değer zinciri yaklaşımlarının yükselişiyle birlikte dış yardımların rolü genişlemiş ve dış yardımlar, yoksul ülkelerin küresel değer zincirlerine entegrasyonunu teşvik etmek, üretim kapasiteleri ve rekabet güçlerini artırmak için kullanılan bir araç olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle, ekonomik altyapıların geliştirilmesine yönelik dış yardımlardaki artış dikkat çekicidir. Tablo 2’de yer alan OECD resmi kalkınma yardımı verileri ulaşım, iletişim, enerji, bankacılık, finans, mesleki eğitim ve sanayi üretimi gibi sektörlerde yapılan dış yardımlarda, küresel değer zinciri analizlerinin ortaya çıktığı 1990’lardan itibaren dikkat çekici artışlar olduğunu göstermektedir.

Şekil 5. Küresel Değer Zincirlerine Katılım Kapsamında OECD Kalkınma Yardımı Komitesi Üyesi Donör Ülkeler Tarafından Gelişmekte Olan Ünelere Sağlanan Toplam Resmi Kalkınma Yardımları (1990-2022)

Şekil 6. Küresel Değer Zincirlerine Katılım Kapsamında Uluslararası Kuruluşlar Tarafından Gelişmekte Olan Ünelere Sağlanan Toplam Resmi Kalkınma Yardımları (1990-2022)

Tablo 2: Küresel Değer Zincirlerine Katılıma Destek Kapsamında OECD Kalkınma Yardımı Komitesi Üyesi Donör Ülkeler Tarafından Farklı Sektörlerde Sağlanan Toplam Resmi Kalkınma Yardımı (1990-2022, Milyon ABD Doları)

Yıl	Sektörler						
	Ulaşım	İletişim	Enerji	Bankacılık	Finans	Mesleki Eğitim	Sanayi Üretimi
1990	4.762,57	1.652,25	4.089,25	272,73	547,78	6.203,52	2.697,46
1991	6.025,21	1.384,43	6.441,38	672,09	436,18	5.180,04	2.568,41
1992	3.509,16	1.637,44	3.385,66	470,81	598,65	5.486,84	3.620,25
1993	4.108,36	1.529,99	4.246,8	149,25	478,88	4.841,28	1.785,5
1994	4.409,03	1.055,43	3.801,47	402,33	2.046,24	4.607,49	1.032,16
1995	4.891,01	962,87	4.584,49	485,49	987,04	4.252,08	928,45
1996	5.582,23	843,98	3.549,78	519,03	894,17	5.012,48	1.083,66
1997	4.007,54	568,33	4.270,82	327,74	1.591,42	3.986,65	1.104,12
1998	3.699,65	721,62	2.939,39	488,6	804,9	3.904,25	866,79
1999	3.766,51	368,06	2.154,01	572,68	2.306,01	2.999,33	1.016,64
2000	3.708,29	419,61	1.644,6	361,68	2.393,5	3.076,29	967,67
2001	3.792,83	393,03	1.948	670,52	678,02	3.579,09	839,62
2002	3.142,16	265,24	2.431,18	772,84	856,45	3.095,75	659,96
2003	2.022,03	436,39	3.099,74	703,6	891,1	2.558,6	1.846,16
2004	3.870,96	958,96	7.142,11	1.135,6	1.572,22	3.052,47	2.249,59
2005	5.181,91	434,84	3.671,47	1.248,15	1.013,68	3.758,73	1.749,48
2006	4.500,81	432,85	4.343,24	1.491,12	1.814,83	3.202,65	983,1
2007	4.422,79	361,6	4.252,48	2.317,43	1.595,82	4.673,55	892,62
2008	8.540,21	292,3	5.827,05	2.786,61	1.724,67	5.208,02	1.759,92
2009	6.778,27	444,09	3.660,09	2.751,27	1.227,07	5.244,78	1.032,12
2010	7.089,99	338,07	7.048	1.835,72	1.416,61	6.092,91	1.374,59
2011	4.827,79	301,34	5.621,93	2.152,24	1.799,66	5.296,53	1.734,81
2012	6.524,06	407,26	5.368,89	2.252,43	1.020,72	5.254,88	1.371,6
2013	7.894,19	292,14	7.069,11	2.444,44	1.286,98	5.105,99	1.324,61
2014	7.009,74	323,46	8.064,64	2.830,95	2.156,61	5.466,4	1.318,69
2015	8.596,18	337,74	9.534,26	2.884,19	1.445,2	5.664,98	1.897,41
2016	10.007,3	233,29	7.631,88	2.061,27	1.627,51	5.025,82	928,2
2017	9.587,08	178,29	7.637,32	2.316,21	1.564,31	6.665,25	1.366,14
2018	9.573,48	334,12	6.943,69	1.889,13	1.599,1	5.847,62	1.116,34
2019	6.963,93	679,14	9.230,69	2.257,86	2.294,37	5.980,35	2.530,37
2020	9.503,23	320,71	5.031,73	5.678,97	1.924,05	6.130,47	1.897,71
2021	5.412,62	565,07	6.771,63	2.798,63	2.243,54	5.283,49	2.220,08
2022	11.635,23	334,74	8.394,07	3.777,01	1.426,3	5.979,14	2.551,14

Kaynak: <https://stats.oecd.org/>

Tartışma ve Sonuç

Neoliberal kalkınma yaklaşımları, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerinde dış yardımın yerine serbest piyasa ve ticaretin öne çıkması gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca, dış yardımın bağımlılık yarattığı, kalkınmayı engellediği ve tamamen ortadan kaldırılması gerektiği sıklıkla dile getirilmiştir. OECD'nin resmi kalkınma yardımı verileri, neoliberalizmin yükselişinin başladığı 1980'lerden bu yana dış yardımların artarak devam ettiğini ve son yıllarda rekor seviyelere ulaştığını göstermektedir. Bu durum, neoliberal kalkınma yaklaşımlarının dış yardıma yönelik söylemlerinin uygulamaya yansımadağını göstermektedir. Neoliberal kalkınma yaklaşımlarının uygulanmasında dış yardımların kapsam ve miktarı belirgin bir şekilde artmıştır. Dış yardımı ortadan kaldırmak bir yana, Ticarete Yardım ve Küresel Değer Zinciri gibi yaklaşımlar, yoksul ülkelerin küresel ticaret ve serbest piyasanın olanaklarından yararlanabilmesi için dış yardımın gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Bir başka ifadeyle, neoliberal kalkınma yaklaşımları söylemde karşı çıktıkları dış yardımları her zamankinden daha fazla kullanmakta ve dış yardım miktarları artan bir eğilim göstermektedir.

Aslında neoliberalizmin söylem ve pratiği arasındaki çelişkiler dış yardım ile sınırlı değildir. Neoliberalizm, devletin ekonomi üzerindeki etkisini azaltmayı ifade eden minimal devlet yaklaşımıyla bilirse de neoliberal politikaların uygulanmasında devletler çoğu zaman aktif bir rol oynamıştır. Özellikle yapısal uyum gibi süreçlerde, ekonomi politikaları devlet eliyle yönlendirilmiştir. Bu süreçlerde, devletin aktif katılımı, ekonomik yapıyı dönüştürmek ve serbest piyasa koşullarını sağlamak için gerekli görülmüştür. Benzer şekilde, neoliberal kalkınma literatürü dış yardımlara ilkesel olarak karşı çıksa da dış yardım yoksul ülkelerde ticaretin ve piyasa mekanizmalarının gelişimi için sıklıkla başvurulmuş araçlardan biri olmuştur. Teoride piyasa odaklı neoliberal kalkınma politikalarının karşıtı olarak sunulsa da uygulamada dış yardımlar bu politikaların eksikliklerini ve yetersizliklerini telafi eden, hatta onları tamamlayan bir rol üstlenmiştir.

Son yıllarda ön plana çıkan Küresel Değer Zinciri Yaklaşımı ve Ticarete Yardım gibi kalkınma yardımı girişimleri gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve fiziksel altyapıların geliştirilmesine odaklanarak, dış yardımlara yeni işlevler atfedilmesinde etkili olmuştur. Ancak, neoliberal kalkınma yaklaşımını benimseyen donörlerin yardım uygulamalarında dikkat çeken husus, sadece söylem ile eylem arasındaki tutarsızlık değildir. Ticarete Yardım ve Küresel Değer Zinciri Yaklaşımı kapsamında ekonomik ve fiziksel altyapıyı geliştirmek amacıyla sağlanan yardımlar büyük ölçekli ve yüksek maliyetlidir. Tablo 1 ve Tablo 2'de yer alan OECD verilerinin de gösterdiği gibi, son yıllarda ekonomik altyapı, ulaşım, iletişim, enerji ve sanayi üretimi gibi sektörlerde sağlanan yardımlarda büyük artışlar söz konusudur. Gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik ve fiziksel altyapı projeleri, büyük ölçekli yatırımlar ve maliyetli operasyonlar gerektirmektedir. Bu tür projeler, liman, otoyol ve enerji santrallerinin inşasını içermektedir. Projelerin tamamlanmasının ardından ortaya çıkan bakım ve sürdürülebilirlik sorunları, yardım alan ülkelerin dış yardıma olan bağımlılığını artırabilmektedir. Örneğin, yoksul bir ülkeye donör ülkeler tarafından dış yardım kapsamında yapılan bir liman veya otoyol, zamanla bakım gerektirmektedir. Bakım ve sürdürülebilirlik maliyetleri çoğunlukla yardım alan ülkenin kendi kaynaklarıyla karşılanamayacak kadar yüksektir. Dolayısıyla, liman veya otoyol gibi büyük altyapı projeleri, yardım alan ülkenin orta ve uzun vadede donör ülkelerden tekrar yardım talep etmesine neden olabilmektedir. Bu durum, yardım alan ülkelerin dış yardıma olan ihtiyacını zamanla azaltmak ve kendi kendine yeterliliğini sağlamak yerine, onların dış yardıma daha da bağımlı hale gelmesine yol açabilir. Söylemde dış yardımları eleştiren ve sınırlayan bir çerçeve sundukları

halde, neoliberal kalkınma yaklaşımını benimseyen donörlerin yardım uygulamaları yoksul ülkelerin dış yardıma bağımlılığını daha da derinleştirme potansiyeline sahiptir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar finansal destek beyan etmemiştir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: Author declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: Author declared no financial support.

ORCID:

Yahya Gülseven 0000-0002-1515-9263

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Altenburg, T. (2007). Donor approaches to supporting pro-poor value chains. *Report prepared for the donor committee for enterprise development*. http://www.fao-ilo.org/fileadmin/user_upload/fao_ilo/pdf/DonorApproachestoPro-PoorValueChains.pdf.
- Barrientos, S., Gereffi, G., & Rossi, A. (2011). Economic and social upgrading in global production networks: A new paradigm for a changing world. *International Labour Review*, 150(3-4), 319-340. doi: 10.1111/j.1564-913X.2011.00119.x.
- Bauer, P. T. (1972). *Dissent on development: Studies and debates in Development Economics*. Cambridge, Mass: Harvard Univ. Press.
- Bernhardt, T. (2014). North-South imbalances in the international trade regime: Why the WTO does not benefit developing countries as much as it could. *Consilience*, 12, 123–141. <http://www.jstor.org/stable/26476156>.
- Brown, S. (2021). The impact of COVID-19 on development assistance. *International Journal*, 76(1), 42-54. doi: 10.1177/0020702020986888.
- Burnside, C., & Dollar, D. (2000). Aid, policies, and growth. *American Economic Review*, 90(4), 847–868. doi:10.1257/aer.90.4.847.
- Dalgaard, C., Hansen, H., & Tarp, F. (2004). On the empirics of foreign aid and growth. *The Economic Journal*, 114(496), 191-216. doi:10.1111/j.1468-0297.2004.00219.x.
- Deaton, A. (2013). *The great escape: Health, wealth, and the origins of inequality*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Dichter, T. W. (2003). *Despite good intentions: Why development assistance to the third world has failed*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Easterly, W., Levine, R., & Roodman, D. (2004). Aid, policies, and growth: Comment. *American Economic Review*, 94(3), 774–780. doi:10.1257/0002828041464560.
- Easterly, W. (2006). *The White man's burden: Why the West's efforts to aid the rest have done so much ill and so little good*, New York: Penguin.
- Frank, A. G. (1973). *Latin America: Underdevelopment or revolution*. Andover, Mass: Warner Modular Publications.
- Glennie, J., & Sumner, A. (2016). *Aid, growth and poverty*. London: Palgrave Macmillan.
- Hansen, H., & Tarp, F. (2001). Aid and growth regressions. *Journal of Development Economics*, 64(2), 547–570. doi:10.1016/s0304-3878(00)00150-4.

- Harvey, D. L., & Reed, M. (1992). Paradigms of poverty: A critical assessment of contemporary perspectives. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 6(2), 269–297. <http://www.jstor.org/stable/20007086>.
- Haslam, P. A. (2012). Multinational corporations. In P.A. Haslam, P. Beaudet, & J. Schafer (Eds.), *Introduction to international development: Approaches, actors, issues, and Practice*. Ontario: Oxford University Press.
- Hayter, T. (1971). *Aid as imperialism*. Middlesex: Penguin Books.
- Jakupec, V. (2016). Aid for trade: A critical analysis. In V. Jakupec & M. Kelly (Eds.), *Assessing the impact of foreign aid* (pp. 45-59). London: Academic Press.
- Jakupec, V. (2018). *Development aid: Populism and the end of the neoliberal agenda*. Cham: Springer.
- Moyo, D. (2010). *Dead aid: Why aid makes things worse and how there is another way for Africa*. London: Penguin.
- Neilson, J. (2017). Value chains, neoliberalism and development practice: The Indonesian experience. In J. Neilson, B. Pritchard & H. Yeung (Eds.), *Global value chains and global production networks* (pp. 38-69). London: Routledge. doi: 10.1080/09692290.2013.809782.
- Newman, S. (2012). Global commodity chains and global value chains. In *The Elgar companion to Marxist economics* (pp. 155-161). London: Edward Elgar Publishing.
- O'Brien, R., & Williams, M. (2010). *Global political economy: Evolution & dynamics*. London: Bloomsbury Academic.
- OECD. (2015). *Aid for trade at a glance 2015: Reducing trade costs for inclusive, sustainable growth*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2022). *Aid for trade at a glance 2022: Empowering connected, sustainable trade*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2023a). ODA levels in 2022 – preliminary data. <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/ODA-2022-summary.pdf>.
- OECD. (2023b). *Development co-operation report 2023: Debating the aid system*, Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2024a). Aid for trade statistics by bilateral donors by bilateral donors (2005-2023). <https://web-archive.oecd.org/temp/2024-06-25/58513-aid-for-tradestatisticalqueries.htm>.
- OECD. (2024b). Aid for trade statistics by bilateral donors by multilateral donors (2005-2023). <https://web-archive.oecd.org/temp/2024-06-25/58513-aid-for-tradestatisticalqueries.htm>.
- OECD. (2024c). Official development assistance by bilateral donors (1980-2022). [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%7C](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%7C).
- OECD. (2024d). Official development assistance by multilateral donors (1980-2022). https://data-explorer.oecd.org/20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA.
- OECD. (2024e). Total official development assistance provided to support integration into global value chains. <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/global-value-and-supply-chains.html>.
- Pomerantz, P. R. (2024). *Foreign aid: Policy and practice*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Prebisch, R. (1964). *Towards a new trade policy for development: report by the secretary-general of the United Nations Conference on Trade and Development*. New York: United Nations.
- Roodman, D. (2007). The anarchy of numbers: Aid, development, and Cross-Country Empirics. *The World Bank Economic Review*, 21(2), 255–277. doi:10.1093/wber/lhm004.
- Ruiz, J. B. (2017). Raúl Prebisch and the theory of regional economic integration. In *The Global Political Economy of Raúl Prebisch* (pp. 61-77). London: Routledge.
- Solheim, E. E. (2013). Connecting to value chains: The role of aid for trade in private sector development. <https://ecdpm.org/work/aid-for-trade-volume-2-issue-5-july-august-2013/connecting-to-value-chains-the-role-of-aid-for-trade-in-private-sector-development>.
- Stiglitz, J. E., & Charlton, A. (2013). *The Right to trade: Rethinking the aid for trade agenda*. London: Commonwealth Secretariat.
- Stockemer, D., LaMontagne, B., & Charrette, J. (2011). Panacea, placebo, or poison? the impact of development aid

- on growth. *Canadian Journal of Development Studies*, 32(1), 3–16. doi:10.1080/02255189.2011.576133.
- Szentes, T. (1976). *The political economy of underdevelopment*. Budapest: Akademiai Kiado.
- Taglioni, D., & Winkler, D. (2016). *Making global value chains work for development*. New York: World Bank Publications.
- Thorbecke, E. (2006). The evolution of the development doctrine, 1950–2005. In G. Mavrotas & A. Shorrocks (Eds.), *Advancing Development: Core Themes in Global Economics* (pp. 3–37). London: Palgrave Macmillan.
- UNCTAD. (2009). Aid for trade and development. In P. De Lombaerde & L. Puri (Eds.), *Aid for Trade: Global and Regional Perspectives* (pp. 5–27). Dordrecht: Springer.
- Van Bilzen, G. (2015). *The development of aid*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Wright, E. O. (1994). *Interrogating inequality: Essays on class analysis, socialism and Marxism*. London: Verso.
- WTO. (2020). *Annual report 2020*. Geneva: World Trade Organization.

Atıf biçimi / How cite this article

Gülseven, Y.(2024). The role and impact of foreign aid in neoliberal development. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi - Journal of Economic Policy Researches*, 11(2), 278-298. <https://doi.org/10.26650/JEPR1493680>